

SVETIMŽODŽIŲ PERTEIKIMAS VERČIANT GROŽINĘ LITERATŪRĄ. ATVEJO ANALIZĖ

RASA KLIOŠTORAITYTĖ

*Vilniaus universitetas
Filologijos fakultetas
Vertimo studijų katedra
rasadp@gmail.com*

Svetimžodžiai grožinėje literatūroje vartojami įvairiais tikslais. Tad vertėjams, verčiantiems grožinius tekstus iš vienos kalbos ir kultūros į kitą, kyla klausimas, kaip šiuos leksinius vienetų perteikti vertime, kad jie tekste vertimo kalba atliktų tas pačias funkcijas kaip ir tekste originalo kalba ir kad juos suprastų teksto vertimo kalba skaitytojai. Šių leksinių vienetų perteikimo būdai yra įvairūs, bendros nuomonės, kuris iš jų geriausias, nėra. Šiame straipsnyje apžvelgiami pagrindiniai italų vertimo tyrinėtojų darbai apie svetimžodžius bei jų funkcijas grožiniame tekste ir aptariami galimi jų perteikimo vertime būdai. Atvejo analizei pasirinkta Vilniuje gimusio lenkų kilmės italų rašytojo Igorio Argamantės (Igor Argamente) knyga „Gerico 1941. Storie di ghetto e dintorni“ (2010 m.) ir jos vertimas į lietuvių kalbą („Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto istorijos“, iš italų k. vertė Toma Gudelytė, 2014 m.). Atliekant analizę, gilinamasi į svetimžodžių funkcijas ir nagrinėjama, kaip jie perteikti tekste vertimo kalba.

Pačia bendriausia prasme svetimžodžiai suvokiami kaip tekste viena kalba pavartoti neadaptuoti kitų kalbų žodžiai, žodžių junginiai, sakiniai, parašyti vartojant pastarųjų kalbų rašybą. Pierangela Diadori svetimžodžius vadina kitos kultūros „dėmėmis“ (*macchie*) tam tikroje kalboje ir kultūroje (Diadori 2012, 43). Todėl juos galima plačiau apibūdinti kaip kitos kultūros ženklus ir nuorodas į kitą kultūrą.

Grožinėje literatūroje svetimžodžiai buvo vartojami visais laikais, bet ypač jie paplito šiuolaikinėje literatūroje, vaizduojančioje šiandienos žmonių patirtį ir jausenas, kurios atspindi pasikeitusį ir dar tebekintantį gyvenimo būdą, nuolatinį susidūrimą su svetimą kultūrą, kuri čia pat ir dabar gali virsti sava arba bent jau neatskiriama nuo savosios (pvz., postkolonijinė literatūra, imigrantų literatūra ir pan.). Natūralu, kad tokioje literatūroje svetimžodžių gerokai daugiau, nei buvo įprasta.

Tekstus, kuriuose gausu svetimžodžių, italų literatūros ir vertimo tyrinėtojai vadina teksta hibridais (*testo ibrido*), mišriais teksta (*testo mescolato*, *testo meticcato*)

(Diadori 2003; Diadori 2012; Magnani 2004 ir kt.), daugiakalbiais tekstais (*testo mistilingue*) (Diadori 2003). Svetimžodžių perteikimo būdai yra įvairūs, tačiau bendros nuomonės, kaip juos perteikti tekste vertimo kalba, nėra – tai priklauso nuo kalbos ir kultūros, į kurią verčiama, tradicijų. Todėl vertėjams dažnai kyla klausimas, kaip svetimžodžius perteikti vertime, kad jie tekste vertimo kalba (toliau – VK) atliktų tas pačias funkcijas kaip ir tekste originalo kalba (toliau – OK) ir kad juos suprastų teksto VK skaitytojai: perkelti intarpus į VK neverstus, išskirti pasviruoju šriftu ir pateikti intratekstinį arba ekstratekstinį komentarą, knygos pabaigoje pateikti žodynėlį ar pan.?

Šiame straipsnyje apžvelgiama svetimžodžio samprata, funkcijos tekste OK, remiantis italų vertimo tyrinėtojų veikalais aptariamais svetimžodžių perteikimo būdai tekste VK ir analizuojama, kaip svetimžodžiai perteikiami konkretaus kūrinio vertime. Atvejo analizei pasirinkta Vilniuje gimusio lenkų kilmės italų rašytojo Igorio Argamantės (Igor Argamente) knyga „Gerico 1941. Storie di ghetto e dintorni“ (2010 m.) ir jos vertimas į lietuvių kalbą („Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto istorijos“, iš italų k. vertė Toma Gudelytė, 2014 m.). Analizuojant tekstą OK, gilinamasi į svetimžodžių funkcijas ir kaip jie pateikti tekste OK, nagrinėjama, kokiais būdais jie buvo perteikti vertime. Tyrimui atlikti pasitelkiami lyginamosios ir kokybinės analizės metodai.

Verčiant imigrantų literatūrą, svarbu atkreipti dėmesį į savitus šios literatūros bruožus: tokie tekstai – ne tik daugiakalbiai, jie yra ir tam tikros šalies literatūros aktualioji apraška, juose reflektuojamos „kito“, „svetimo“ temos. Rašytojas imigrantas vartoja šalies, kurioje gyvena, kalbą, bet ta kalba jam nėra gimtoji, tad tokia kalbos atmaina yra savita. Pasitelkdamas ne savo kalbą, rašytojas imigrantas kuria ir savitą literatūrinį stilių, per kurį sleidžiasi jo, kaip „kito“, originalumas (Diadori 2012, 129 ir 130). Taip pat imigrantų literatūrai būdingas skirtingų žanrų ir stilių supynimas bei vaizdinės medžiagos pasitelkimas (Magnani 2004). Kaip nurodo Pierangela Diadori (2012, 130), versdamas imigrantų literatūrą, vertėjas turi atpažinti teksto kalbos ypatybes: ar tekstas parašytas išmokta bendrine kalba ar dialektu, kokie gimtosios kalbos intarpai – bendrinės kalbos ar dialekto – vartojami. Svetimžodžiai grožiniuose tekstuose yra, kaip minėta, nuorodos į kitą kultūrą, kitos kultūros „dėmės“ tekste, todėl jie pasitelkiami visų pirma kitai kultūrai nusakyti. Be to, labai svarbu, kad imigrantų literatūroje svetimžodžiai vartojami ne tik kitai kultūrai, bet ir tapatumui atskleisti, daugiakalbei visuomenei, skirtingų tautybių ir kultūrų, asmenų sambūviui ir sankirtoms pavaizduoti, nes būtent tokiose kultūrose ir gimsta kalbine ir stilistine prasme mišrūs tekstai (Zaccaria 2014, 166; Diadori 2012, 129).

Italų rašytojo Igorio Argamantės (tikroji pavardė Argamakow, g. 1928 m.) romanas „Gerico 1941. Storie di ghetto e dintorni“ („Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto

istorijos“) priskiriamas imigrantų literatūrai. Rašytojas gimė Vilniuje, jo motina buvo lenkė, tėvas – rusas. 1945 m. Igoris Argamantė emigravo į Italiją. „Gerico 1941. Storie di ghetto e dintorni“ („Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto istorijos“), antrasis rašytojo romanas, yra daugiasluoksnis kūrinys. „Jame pasakojama apie Vilniaus getą. Rašytojas remiasi biografiniais faktais, archyvine medžiaga ir savo vaizduote. Pirmojoje romano dalyje pasakojama apie vilniečio berniuko Igorio draugystę su bendraamžiu Čekijos žydu Hansiu, kuris su šeima rado prieglobstį Lietuvoje. Deja, neilgam... Į Vilnių netrukus įžygiuoja vokiečiai ir įkuria getą. Romanas ir skirtas šiam berniukui“ (Argamante 2014, viršelis). Viename interviu autorius sakė: „Neturėjome nieko bendra. Jis buvo žydas, bėgo iš Prahos, o aš, gimęs ir augęs Vilniuje, kalbėjau rusiškai ir lenkiškai, nelankiau sinagogos, meldavausi stačiatikių bažnyčioje, kur, beje, ir šiandien lankausi.“ Rašydamas romaną itališkai Igoris Argamantė rėmėsi ne tik savo prisiminimais, bet ir daugelio žmonių istorijomis, faktais, atrastais įvairiuose pasaulio archyvuose, Vilniaus, Londono ir Vašingtono bibliotekose. Kaip pabrėžia pats autorius, jam buvo itin svarbu likti ištikimam istorinei atminčiai, todėl romane nėra išgalvotų pasakojimų ar personažų, visa atėję iš jo vaikystės prisiminimų ar ilgamečių istorinių studijų archyvuose ir bibliotekose (<http://auksozuvys.lt/knyga/igor-argamante-jerichas-1941-metais-vilniaus-geto-istorijos>).

Kadangi analizuojamas kūrinys yra biografinis, tikrais faktais paremtas romanas, jį kurdamas rašytojas pasitarkė svetimžodžius siekdamas tiksliai pavaizduoti to meto daugiakultūrį ir daugiakalbį Vilnių ir jo visuomenę, skirtingų tautų žmones, atskleisti „savo“ ir „svetimo“ sambūvį ir sankirtas, taip pat atspindėti istorinę ir politinę situaciją. Todėl tekste gausu vokiečių, hebrajų, jidiš, serbų, lotynų, lenkų ir lietuvių kalbos žodžių, kurie originale perteikiami įvairiais būdais (nėra tik svetimžodžių žodynėlio knygos pabaigoje). Juos aptarsime, pradėdami nuo paprasčiausio svetimžodžių pavartojimo ištisiniam tekste, kai šie rašomi svetimų kalbos abėcėle ir išskiriami pasviruoju šriftu, bet nepateikiamas nei ekstratekstinis, nei intratekstinis komentaras, kuriame svetimžodžiai būtų paaiškinti (prie pavyzdžių iš teksto originalo kalba vartojama santrumpa TOK, o iš teksto vertimo kalba – TVK), kaip šiame pavyzdyje:

- 1) I genitori tutti da una parte, le altre *Raus*¹, a lavorare (TOK, 181).

Tekste OK, aprašydamas, kaip gestapo kareiviai Vilniuje elgėsi su žydais, autorius vartoja vokiečių kalbos žodį *raus*, tačiau šio žodžio reikšmės neaiškina nei intratekstiniame, nei ekstratekstiniame komentare. Tokio svetimžodžių pateikimo atvejų tekste OK yra gana daug:

¹ Čia ir toliau pabraukta straipsnio autorės.

- 2) Suo padre gli spiegò che le leggi di Norimberga erano come la sua scatola di latta decorata, solo che invece di soffici *Lebkuchen* conteneva divieti per gli ebrei (TOK, 17).
- 3) Il venerdì sera molti di loro si mettevano il cappello in testa e recitavano il *kidesh* (TOK, 32).
- 4) Lì dentro pregheranno e mangeranno *gefüllter fisch* (TOK, 45).

Nustatyta ir tokių atvejų, kai tekste OK svetimžodžiai rašomi svetimos kalbos abėcėle, bet neišskiriami pasviruoju šriftu ir neaiškinami intratekstiniame arba ekstratekstiniame komentare, pavyzdžiui:

- 5) Questa volta la strage la fece la *Luftwaffe*, perché una o due bombe colpirono in pieno lo stagno (TOK, 28).

Analizuojamame pavyzdyje vokiečių kalbos žodis *Luftwaffe* (nacistinės Vokietijos karinės oro pajėgos) tekste OK pasviruoju šriftu neišskirtas ir nepaaiškintas. Viena vertus, teksto OK skaitytojui šis vokiečių kalbos žodis gali būti nesuprantamas, bet, kita vertus, Italijoje juo įvardijama realija, kuri yra žinoma teksto OK kultūroje, tad galima manyti, jog aiškinimas būtų perteklinis.

Pateikiame dar keletą pavyzdžių, iliustruojančių šį svetimžodžių pateikimo būdą tekste OK:

- 6) Abitanti di quarta categoria, perché la prima era riservata ai tedeschi del *Reich* (TOK, 16).
- 7) Arriva da Vienna dove stava al palazzo dei *Rothschild*, e dicono, faceva faville (TOK, 18).
- 8) Il giorno dopo, il 17 settembre, il lungo bollettino di guerra, *dell'Oberkommando der Werbach*, l'OKW, elencò – come era ormai consuetudine da due settimane – le numerose vittorie conseguite (TOK, 28).

Reikia pridurti, kad kartais autorius neaiškina ir niekaip neišskiria ir lietuvių kalbos žodžių:

- 9) Mio padre, pur essendo un insegnante, sapeva districarsi col dare e avere e si dichiarò ragioniere. Lo impiegarono alla *Kailis*, un grande laboratorio di pellicce (TOK, 83).

Šiame sakinyje pavartotas žodis *kailis*, nurodant Vilniuje tuo metu veikusio kailių fabriko pavadinimą. Tačiau šis žodis nepaaiškintas ir iš konteksto jo reikšmė nesuprantama: nors tekste OK nurodyta, kad „Kailis“ buvo *grande laboratorio di pellicce* („didžiulis kailių fabrikas“), žodis *kailis* visiškai svetimas italų kalbos žodžiui *pellicce* (kailiai, kailiniai), todėl tikėtina, kad skaitytojui OK liks nesuprastas.

Tokį autoriaus pasirinkimą, kai į tekstą natūraliai įpinami svetimžodžiai (nesvarbu, išskiriami ar ne), galima vertinti dvejopai. Viena vertus, siekdamas pavaizduoti

to meto Vilnių, tiksliai nutapyti atskirų romano veikėjų paveikslus, autorius renkasi daugiakalbį rašymo stilių, kita vertus, ne visi tekste OK esantys svetimžodžiai yra suprantami adresatui, tad atrodo, kad jų paaiškinimas būtų prasmingas.

Todėl gana dažnai autoriaus laikosi būtent tokio principo: svetimžodžius rašo svetimos kalbos abėcėle, juos išskiria pasviruoju šriftu ir tekste pateikia komentarą:

- 10) (...) era un luftmensch, una persona senza fissa occupazione e dimora (TOK, 12).

Šiame sakinyje veikėjas Šmulekas apibūdinamas vokiečių kalbos žodžiu *luftmensch* ir greta paaiškinama, ką šis žodis reiškia (pažodinis vertimas: „benamis ir nuolatinio darbo neturintis asmuo“). Tokį intratekstinių komentarų vartojimo būdą tekste OK galima pailiustruoti dar keliais pavyzdžiais:

- 11) Smaniava per i suoi knedlicki, gli gnocchi di pane rafferma (TOK, 44).
 12) Con il cognome russo che ho, a scuola chiunque vuole offendermi mi dice kacap, caprone (TOK, 46).
 13) Ce l'aveva con gli Ostjuden, gli ebrei dell'Est (TOK, 52).

Intratekstiniai komentarai tekste OK pateikiami ir ilgesniems kitakalbiams intarpams aiškinti:

- 14) Sapeva che questo era il suo punto debole: Redest keyn jiddisch, bist nit keyn jid, se non parli jiddisch, non sei un ebreo (TOK, 79).

Perteikdamas veikėjo čeko žydo Hansio mintis apie savo tapatybę ir kalbą, autorius renkasi jidiš kalbą, greta paaiškindamas, ką kitakalbis intarpas reiškia („jei nekalbi jidiš, nesi žydas“). Taigi tekstas OK yra daugiakalbis, bet kartu suprantamas ir skaitytojui OK.

Aprašydamas gyvenimą Vilniuje, autorius cituoja dainą jidiš kalba:

- 15) (...) si cantava: “Mir lebn ejbig! Mir sajnen do!” (Noi viviamo in eterno! Noi siamo qua!) (TOK, 90).

Citata iš dainos pateikiama pasviruoju šriftu, intratekstiniame komentare, skliausteliuose, nurodomas vertimas. Tokį kitakalbių citatų pateikimo būdą tekste OK iliustruoja ir šie pavyzdžiai:

- 16) Farwogelte, farbitterte / farfolgte un farzitterte / mir fremde fun der welt (spaventati, amareggiati / perseguitati e impauriti / noi estranei a questo mondo) (TOK, 82).
 17) Szmerke Kacerginski, il poeta del ghetto di Wilno, aveva scritto: “s firn wegn zu Ponar zu / ‘firt kain weg zurik” (molte strade portano a Ponary / ma nessuna strada porta indietro) (TOK, 154).

- 18) E recitò una poesia di Rilke, di cui ricordo solo queste parole: “*O Herr, gib jedem seinen eigenen Tod*” (Da', o Signore, a ciascuno la propria morte) (TOK, 92).

Atliekant teksto OK analizę, nustatyta ir tokių atvejų, kai svetimžodžius tekste OK autorius rašo svetimos kalbos abėcėle, išskiria pasviruoju šriftu ir parašo ekstratekstinių komentarų: išnašoje pateikia vertimą, o kartais ir paaiškinimą:

- 19) Citava volentieri e con facilità i suoi amati poeti tedeschi, e in particolare, certi versi che finivano con *Dass der Rabbi und der Mönch / Dass sie alle beide stincken*. Autoriaus pastaba išnašoje: *Sia il rabbino, sia il monaco, puzzano entrambi* (Heinrich Heine) (TOK, 40).
- 20) “*Fuchs, du hast die Gans gestohlen, gib sie wieder her. Sonst muß dich Jäger holen, mit dem Schieß-ge-we-e-br!*” Autoriaus pastaba išnašoje: [Volpe, tu hai rubato l'oca. Ridalla, se no ti verrà a prendere il cacciatore con l'arma da fuoco] (TOK, 125).

19 ir 20 pavyzdžiuose tekste OK autorius pateikia kitakalbes citatas išskirtas pasviruoju šriftu, o išnašoje pateikia vertimą. 20 pavyzdyje autorius nurodo ir cituojamo poeto vardą ir pavardę. Akivaizdu, kad ekstratekstiniame komentare pateiktas kitakalbių citatų vertimas yra pateisinamas, nes teksto OK skaitytojas jų greičiausiai nesusprastų, tačiau išnašos savotiškai „apkrauna“ tekstą ir gali blaškyti skaitytojo dėmesį. Vertėjai paprastai skatinami paaiškinimų išnašose vengti (žr. toliau), bet autorius pats sprendžia, kaip jam pasielgti.

Apžvelgus 14, 15, 16, 17, 18 ir 19, 20 pavyzdžius, tegalima konstatuoti, kad Igoris Argamantė intratekstinius ir ekstratekstinius komentarus vartoja gana laisvai ir nenuosekliai.

Aptarus pavyzdžius, aiškėja, kad svetimžodžiai tekste OK pateikiami įvairiais būdais: jie gali būti *matomi*, išskirti pasviruoju šriftu, paaiškinti, ir *nematomi*, neišskirti pasviruoju šriftu. Tam tikro dėsningumo, kodėl vienu atveju autorius išskiria svetimžodį, kitu – ne, kodėl vienur neaiškina svetimžodžio, o kitur jau renkasi intratekstinį komentarą, o dar kitur – ekstratekstinį komentarą, nustatyti nepavyko. Toks nenuoseklumas nustatytas ir atskirai ištyrus kiekvienos pasitaikiusios užsienio kalbos intarpus.

Apžvelgę teksto OK tematiką ir stilių, svetimžodžių funkcijas ir jų pateikimą tekste OK, pasigilinkime į jų perteikimo būdus tekste VK.

Laura Salmon (2003, 202), aptardama vertėjo amato ypatumus ir pasirenkamas vertimo strategijas, nurodo, kad vertėjas gali sulieti verčiamą tekstą su VK kultūra, tai yra keisti teksto kalbą ir stilių, retorines figūras, intratekstines ir ekstratekstines kultūrines nuorodas. Tam tikra prasme, kaip teigia mokslininkė, tai teksto užsienio kalba suitalinimas (*italianizzazione*), tiksliau, visų elementų, kurie nurodytų į svetimą, kitą

kultūrą, pakeitimas itališkais (plg. Venuti 2001, 240, *domesticating strategy* – savinimo strategija). Kita vertus, vertėjas gali nutolinti (*straniare*) tekstą nuo VK kultūros, tai yra tekste VK palikti svetimos, kitos kultūros elementus (Salmon 2003, 203) (plg. Venuti 2001, 240, *foreignizing strategy* – svetiminimo strategija). Tad perteikdamas svetimžodžius tekste VK vertėjas gali juos išlaikyti tekste VK ir taip tekstą VK nutolinti nuo VK kultūros arba svetimžodžius išversti ir taip tekstą VK sulieti su VK kultūra.

Analizuodama svetimžodžių perteikimą verčiant imigrantų literatūrą, P. Diadori nurodo, kad vertėjas, atsižvelgdamas į verčiamo teksto žanrą, gali nuspręsti išlaikyti teksto OK daugiakalbiškumą tekste VK arba panaikinti teksto OK daugiakalbiškumą, visą jį perteikdamas viena kalba (Diadori 2012, 43). Tad šie du vertimo būdai tapatūs L. Salmon nurodytoms vertimo strategijoms.

Tačiau tekste VK neišlaikant svetimžodžių, kaip teigia Bruno Osimo, pažeidžiama teksto OK pasaulio vizija, nes pati kalba yra pasaulio vizija (Osimo 2004, 30). Remdamasis U. Eco, mokslininkas pabrėžia, kad rinkdamasis vertimo strategiją ar būdą vertėjas turi įsivaizduoti idealųjį skaitytoją (*lettore modello*), nes kiekvieno teksto autorius įsivaizduoja savąjį idealųjį skaitytoją (Osimo 2004, 68). Jei tekstas OK yra daugiabalsis ir daugiakalbis, jis toks turėtų išlikti ir vertime (Osimo 2004, 146).

Giulio Lepschy, rašydamas apie grožinius tekstus, kuriems būdingas daugiakalbiškumas (*eteroglossia*), pateikia pavyzdį iš L. Tolstojaus „Karo ir taikos“, kai romano pradžioje veikėjai kalbasi prancūziškai kartais įterpdami ir rusų kalbos žodžių. Mokslininko teigimu, kalbos puristas visus svetimžodžius išvers į italų kalbą (Lepschy 2003, 22), bet vertėjas gali pasirinkti ir kitą vertimo būdą. Nes, kaip nurodo Paola Faini, susidūręs su sudėtingomis grožinio teksto vietomis, vertėjas turėtų versti apdairiai, pernelyg nesikišti į teksto OK formą ir rinktis tokius vertimo būdus, kurie geriau atitiktų tekstą OK (Faini 2012, 77).

P. Diadori, analizuodama, kaip svetimžodžiai perteikiami verčiant užsienio filmus į italų kalbą, nurodo tokias svetimžodžių perteikimo tekste VK tendencijas: jei filmas dubliuojamas, a) svetimžodžiai išlaikomi tekste VK ir neaiškinami, nes jie yra kitos kultūros „dėmė“, tik reikia atkreipti dėmesį į tai, ar svetimžodis tekste OK nėra tos kalbos, į kurią verčiama; b) svetimžodžiai išlaikomi tekste VK ir išverčiami titruose; c) svetimžodžiai išverčiami, o siekiant išlaikyti teksto OK daugiakalbiškumą pasitelkiami naujažodžiai, kurie adresatui būtų suprantamesni nei svetimžodžiai; d) svetimžodžiai išverčiami, bet į tekstą VK įterpiami kiti svetimžodžiai, nors jų ir nebuvo tekste OK, kad būtų išlaikytas daugiakalbiškumas; jei filmas titruojamas: e) svetimžodžiai išverčiami ir nurodoma, iš kokios kalbos jie išversti; f) svetimžodžiai išverčiami (Diadori 2003, 539 ir 540).

Šiuos svetimžodžių vertimo būdus galima pritaikyti ir grožinio teksto vertimui. Atsižvelgiant į tai, kad svetimžodžiai vartojami grožiniame tekste, šie būdai kiek modifikuojami. Taigi galima išskirti tokius svetimžodžių perteikimo būdus:

- Tekste OK esančius svetimžodžius išlaikyti tekste VK. Viena vertus, taip būtų išsaugotas teksto OK daugiakalbiškumas, kita vertus, tekstas VK nutolintas nuo VK kultūros. Tai gali būti visiškai pateisinama strategija, tik reikia atkreipti dėmesį ir į tai, ar teksto VK adresatas tuos svetimžodžius supras.
- Tekste OK esančius svetimžodžius išlaikyti tekste VK ir pateikti ekstratekstinį komentarą, kuriame svetimžodis išverčiamas. Dėl ekstratekstinio komentaro, t. y. dėl vertėjo pastabų išnašose, bendros nuomonės nėra. Kaip nurodo Massimiliano Morini, vertėjo pastabas nepalankiai vertina ir leidėjai, ir patys vertėjai, ir vertimo teoretikai, nes ekstratekstinis vertėjo komentaras „geriausiu atveju yra pralaimėjimas, blogiausiu atveju – trumpiausias kelias“ (Morini 2007, 201) (plg. Newmark 1981, 7). B. Osimo yra kitos nuomonės. Jis teigia, kad „kartais tikimasi, jog vertėjas lyg tikras didvyris išspręs visas vertimo problemas; mano nuomone, jei nepritariate vertėjo pastaboms, neturėtumėte pritarti ir autoriaus, leidėjo, sudarytojo pastaboms“ (Osimo, courses.logos.it/IT). B. Osimo teigimu, ekstratekstinis komentaras susijęs su teksto VK eksplikacija. Mokslininko nuomone, eksplikacija gali būti naudinga, nenaudinga, žalinga – tai priklauso nuo to, kam skirtas tekstas VK (Osimo, courses.logos.it/IT). Kita vertus, anot B. Osimo, nederėtų pamiršti, kad vertėjas negali vienas priimti sprendimų, nes ir leidėjai susikuria savo idealųjį skaitytoją. Dažnai leidėjai siūlo nepateikti vertėjo pastabų arba jų vartoti kuo mažiau, nes, anot leidėjų, pastabos išnašoje yra neestetiška, be to, jos trukdo skaityti tekstą (Osimo 2004, 70). Tačiau B. Osimo nepritaria tokiai leidėjų pozicijai ir, remdamasis V. Nabokovu, nurodo, kad jei vertimas neatrodys kaip vertimas, gali būti, kad jis nebus tikslus (Osimo 2004, 70). Ir P. Faini teigia, kad vertėjo pastabos vertintinos teigiamai, nes jas renkan-tis nesikišama tiesiogiai į tekstą, o teksto VK adresatui pateikiama informacija, padedanti tą tekstą suvokti (Faini 2012, 77). Tad tokį vertimo būdą galima laikyti tarpiniu tarp L. Salmon nurodytų strategijų: išlaikydamas svetimžodžius tekste VK vertėjas nutolina tekstą nuo VK kultūros, bet pateikdamas ekstratekstinį komentarą jį prie jos priartina.
- Tekste OK esančius svetimžodžius išlaikyti tekste VK ir greta pateikti intratekstinį komentarą (plg. Pažūsis 2014, 243 ir 244). Tačiau, B. Osimo teigimu, jei tekste VK pateikiamas intratekstinis komentaras, teksto VK adresatas gali

pagalvoti, kad šis komentaras buvo ir tekste OK, nes paprastai tokie komentarai nepateikiami skliausteliuose. Tad, pasitelkiant tokį būdą, manipuluojama tekstu ir skaitytoju (Osimo, courses.logos.it/IT).

- Tekste OK esančius svetimžodžius išversti tekste VK, o siekiant išlaikyti teksto OK daugiakalbiškumą pasitelkti VK išgales, pavyzdžiui, pavartoti naujažodžių ir taip kompensuoti tekste VK neišlaikytus teksto OK elementus.
- Tekste OK esančius svetimžodžius išversti tekste VK, o siekiant išlaikyti teksto OK daugiakalbiškumą pasitelkti kitus svetimžodžius, taip kompensuojant neišlaikytus teksto OK elementus. Pasitelkiant šį vertimo būdą, svarbu įvertinti, ar tekste VK pavartotus svetimžodžius supras teksto VK skaitytojas, ar jie neiškreips teksto OK stiliaus ir kuriamo pasaulio vizijos.
- Tekste OK esančius svetimžodžius išversti tekste VK. Šiuo atveju teksto OK daugiakalbiškumas bus panaikintas. Tekstas VK bus sulietas su VK kultūra.

Aptariant svetimžodžių perteikimą vertime derėtų atkreipti dėmesį ir į jų grafinį pateikimą tekste OK ir VK (žr. Pažūsis 2014, 237).

Toliau apžvelgsime svetimžodžių perteikimo būdus, kuriuos pavyko nustatyti atlikus nagrinėjamo teksto VK analizę.

Tekste OK svetimios kalbos abėcėle parašyti ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai tekste VK dažnai neadaptuojami grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai, pateikiami pasviruoju šriftu ir paaiškinami pasitelkiant ekstratekstinį komentarą:

- 21) Venne loro incontro l'anziano del villaggio, un barbuto wójt, che continuava a fare grandi inchini, senza chiedere il motivo della visita (TOK, 123 ir 124).

Pasitikti vokiečių išėjo štetlo senolis, barzdočius wójt, kuris tik žemai lankstėsi, bet neklausė apie atvykimo priežastį. Vertėjos pastaba išnašoje: *Wójt* (lenk.) – seniūnas (TVK, 139).

Tekste OK autorius renkasi lenkų kalbos žodį *wójt* kaip tam tikrą kultūrinę nuorodą, siekdamas atvaizduoti to meto istorinę ir politinę situaciją. Vertėja tekste VK pateikia ekstratekstinį komentarą ir lenkų kalbos žodį išverčia. Toks vertėjos pasirinkimas yra pateisinamas, nes, viena vertus, išlaikomas teksto OK daugiakalbiškumas, tekstą VK nutolinant nuo VK kultūros, kita vertus, teksto VK skaitytojas šio žodžio gali nesuprasti, tad jis paaiškinamas išnašoje – taip tekstas VK priartinamas prie VK kultūros.

Štai dar keletas pavyzdžių, iliustruojančių šį svetimžodžių perteikimo būdą tekste VK:

- 22) Da un pertugio videro che il treno ea circondato da poliziotti tedeschi e lituani. „*Aussteigen, los, los!*“ (TOK, 142).

Pro vagono sienos plyšį išvydo, jog traukinį apsupo vokiečių ir lietuvių policininkai: „*Aussteigen, los, los!*“ Vertėjos pastaba išnašoje: Išlipk lauk, marš, marš! (vok.) (TVK, 160).

- 23) “Dottore, lo sa che abbiamo il *Soll*” (TOK, 145).

„Daktare, jūs gi žinote, kad vokiečiai iš mūsų reikalauja *Soll*. Vertėjos pastaba išnašoje: *Soll* (vok.) – norma (TVK, 163).

Išanalizavus tekstą OK ir VK, nustatyta nemažai atvejų, kai tekste OK svetimos kalbos abėcėle parašyti ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai tekste VK buvo grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai adaptuoti ir pateikti pasviruoju šriftu bei paaiškinti pasitelkiant ekstratekstinį komentarą, kaip šiuose pavyzdžiuose:

- 24) Rimase tuttavia molto male quando alla morte del padre, il bisnonno di Hansi, apprese che questi aveva già pagato un estraneo affinché recitasse il *kadish* (TOK, 41). Ir visgi liko įskaudintas, kai, mirus jo tėvui, Hansio proseneliui, sužinojo, jog šis sumokėjo vienam prašalaičiui, kad tas sukalbėtų už velionį *kadišą*. Vertėjos pastaba išnašoje: *Kadišas* (hebr. *kadish* – šventumas) – malda už mirusius (TVK, 53).

- 25) “Tesoro, vuoi metterti bene in testa che quando due ebrei discutono tra di loro, un *goy* non deve immischiarsi” (TOK, 43).

„Mielasis, kada gi tu įsikalsi sau į galvą, kad ten, kur ginčijasi du žydai, *gojui* geriau nekišti savo nosies“. Vertėjos pastaba išnašoje: *Gojus* (hebr. *goy* – tauta) – nežydas (TVK, 55).

Be to, nustatyta keletas atvejų, kai tekste OK svetimos kalbos abėcėle parašyti ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai tekste VK buvo grafiškai ir fonetiškai adaptuoti, bet neįforminti morfologiškai. Šie svetimžodžiai pateikti pasviruoju šriftu ir paaiškinti pasitelkiant ekstratekstinį komentarą, kaip šiame pavyzdyje:

- 26) Lui ne parlò a un suo amico, ma quello fece spallucce: “È una *Schikse*” (TOK, 86).

Apie tai jis prasarė bičiuliui, bet šis tik trūktelėjo pečiais: „Ji *šikse*“. Vertėjos pastaba išnašoje: *Šikse* (jid.) – nežydė (TVK, 102).

Peržvelgus visus vertėjos pateiktus ekstratekstinius komentarus, kuriuose aiškina mi svetimžodžiai, kyla tokie klausimai: ar visa informacija ekstratekstiniuose komentaruose yra reikalinga ir ar apskritai reikalingi kai kurie ekstratekstiniai komentarai?

Kartais tekste VK ekstratekstiniuose komentaruose pateikiama perteklinė informacija, kaip šiame pavyzdyje:

- 27) „E per giunta fai amicizia con uno *schkotzim*” (TOK, 43).

„O dar radai draugą iš *škocim*“. Vertėjos pastaba išnašoje: *Škocim* (jid. *shkotsim* (dgs.), *sheygest* (vns.) – berniukai ar jaunuoliai nežydai (TVK, 55).

Išnašoje vertėja ne tik išverčia jidiš kalbos žodį, bet ir pateikia papildomą informaciją apie šio žodžio formas. Manytina, kad ši informacija grožiniame tekste perteklinė.

Išanalizavus tekstą OK ir VK, nustatyta keletas atvejų, kai ekstratekstiniame komentare vertėja pateikia daugiau informacijos nei teksto OK autorius:

- 28) Citava volentieri e con facilità i suoi amati poeti tedeschi, e in particolare, certi versi che finivano con *Dass der Rabbi und der Mönch / Dass sie alle beide stincken*. Autoriaus pastaba išnašoje: *Sia il rabbino, sia il monaco, puzzano entrambi* (Heinrich Heine) (TOK, 40).

Mielai ir neužsikirdamas jis cituodavo savo mylimo vokiečių poeto eiles, ypač šias, kurios baigdavosi: „*Daß der Rabbi und del Mönch / Daß sie alle beide stinken*“. Vertėjos pastaba išnašoje: „Ar rabinas, ar vienuolis, / Abiejų vienodas dvokas“, – citata iš žydų kilmės vokiečių poeto Heinricho Heinės (1797–1856) eilėraščio „Disputas“ (TVK, 52).

Aptariamuoju atveju vertėja išlaiko tekste OK esantį autoriaus ekstratekstinį komentarą, bet jį papildo nauja informacija, kurios tekste OK nebuvo. Straipsnio autorės nuomone, ši papildoma informacija yra nereikalinga, apkrauna tekstą. Skaitytojui VK svarbu suprasti patį cituojamą eilėrašį, žinoti jo autorių. Visa kita enciklopedinė informacija yra perteklinė.

Kartais labai sunku spręsti, ar ekstratekstinis komentaras tekste VK yra būtinas, ar jau bus perteklinis. Pavyzdžiui, toliau pateiktame 29 pavyzdyje vertėja išnašoje aiškina vokiečių kalbos žodį *raus*, nors tikėtina, kad šis vokiečių kalbos žodis VK adresatui yra suprantamas (aptariant 1 pavyzdį nurodyta, kad tekste OK šis žodis nepaaiškintas). Tokiu atveju šis ekstratekstinis komentaras gali būti laikomas pertekliniu. Tačiau laikantis nuoseklumo, kadangi daugumą svetimžodžių vertėja aiškina ekstratekstiniuose komentaruose, jos pasirinkimas yra pateisinamas, juo labiau kad gali būti, jog ne visi skaitytojai šį vokišką žodį žino:

- 29) I genitori tutti da una parte, le altre *Raus*, a lavorare (TOK, 181).

Visų tėvai į vieną pusę, likusieji – *raus*, prie darbo. Vertėjos pastaba išnašoje: *Raus* (vok.) – lauk (TVK, 203).

Tačiau yra atvejų, kai vertėjos pateiktas ekstratekstinis komentaras yra iš tiesų perteklinis, nes svetimžodis paaiškintas toliau einančiame sakinyje, kaip šiame pavyzdyje:

- 30) Invece qui non vi succederà nulla. *Verstanden?* Questo “Capito?” concludeva sempre i discorsi di Kittel con gli stranieri, smarriti e spaventati (...) (TOK, 124).

O čia jums nieko nenutiks. *Verstanden?* Šiuo „Supratote?“ Kitelis užbaigdamas visas savo kalbas, skirtas pasimetusiems ir įbauginiems svetimtaučiams (...). Vertėjos pastaba išnašoje: *Verstanden?* (vok.) – Supratote? (TVK, 140).

Atliekant analizę nustatyta, kad tas pats svetimžodis tekste VK aiškinamas tik vieną kartą, tai yra kai jis tekste OK pavartojamas pirmą kartą. Verta pasvarstyti, ar užtenka svetimžodį paaiškinti vieną kartą. Ar teksto VK skaitytojas prisimins visų svetimžodžių reikšmes, ypač jei tekste yra daug ir skirtingų kalbų žodžių? Galbūt tokiu atveju būtų galima knygos gale pateikti svetimžodžių sąrašą ir juos paaiškinti. Tokį vertimo būdą renkasi vertimo tyrinėtoja ir vertėja Laura Salmon, versdama į italų kalbą rusų literatūrą (kaip pavyzdį galima pateikti L. Salmon į italų kalbą išverstus S. Davlatovo romanus; šių romanų pabaigoje vertėja pateikia išsamius komentarus). Kita vertus, kyla klausimas, ar skaitydamas arba perskaitęs romaną skaitytojas skaitys ir gausius paaiškinimus.

Taip pat, atlikus teksto OK ir VK analizę, nustatyta keletas atvejų, kai tekste OK svetimos kalbos abėcėlė ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai tekste VK adaptuojami grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai, nepateikiami pasviruoju šriftu ir nepaaiškinami nei intratekstiniame, nei ekstratekstiniame komentare:

- 31) Nell’imbattersi in un forestiero proveniente da qualche sperduto *schtetl*, Szmulek non rinunciava mai al tentativo di piazzargli una partita di merce esistente soltanto nella propria fantasia (TOK, 13).

Sutikęs kokį atokesnio *štetlo* gyventoją, Šmulekas niekada nepraleisdavo progos užvesti derybas dėl prekių partijos, egzistuojančios vien jo vaizduotėje (TVK, 21).

Tekste OK autorius pavartoja jidiš kalbos žodį *schtetl*, reiškiantį „miestelis“, ir jį išskiria pasviruoju šriftu. Tačiau *schtetl* laikytinas kultūrine nuoroda, nes ne visi miesteliai galėjo vadintis *schtetl* – taip buvo vadinami miesteliai, kuriuose dauguma gyventojų buvo žydai. Lietuvių kalboje žodis *štetlas* vartojamas retai, todėl manytina, kad čia būtų pravertęs vertėjos paaiškinimas.

Be to, atliekant analizę nustatyta, kad tekste OK svetimos kalbos abėcėlė parašyti, bet pasviruoju šriftu neišskirti svetimžodžiai tekste VK pateikiami pasviruoju šriftu ir paaiškinami pasitelkiant ekstratekstinį komentarą. Ši svetimžodžių perteikimo būdą vertime iliustruoja tokie pavyzdžiai:

- 32) Era il cattolico praticante e l’aveva fatto gratis et amore Dei, semplicemente per pietà (TOK, 111).

Jis buvo praktikuojantis žydas ir gelbėjo žydus *gratis et amore Dei*, paprasčiausiai iš gailesčio. Vertėjos pastaba išnašoje: *Gratis et amore Dei* (lot.) – iš malonės ir Dievo meilės (TVK, 126).

- 33) Questa volta la strage la fece la Luftwaffe, perché una o due bombe colpirono in pieno lo stagno (TOK, 28).

Tąkart skerdynes surengė Luftwaffe padaliniai, kurių viena ar dvi bombos pataikė tiesiai į tvenkinio vidurį. Vertėjos pastaba išnašoje: *Luftwaffe* (vok.) – Trečiojo Reicho karinės oro pajėgos (TVK, 40).

Tekste OK 32 pavyzdyje pavartotas lotynų kalbos posakis gerai žinomas italams, todėl autorius jo neišskiria pasviruoju šriftu ir neaiškina nei intratekstiniame, nei ekstratekstiniame komentare. Vertėja tekste VK lotynų kalbos intarpą išskyrė pasviruoju šriftu ir pateikė ekstratekstinį komentarą, kuriame nurodė lotyniško posakio vertimą. Toks vertėjos pasirinkimas yra teisingas, nes dažniausiai lotynų kalbos intarpai tekste lietuvių kalba rašomi pasviruoju šriftu, be to, šis posakis teksto VK kultūroje nėra plačiai vartojamas ir jo teksto VK skaitytojas gali nesuprasti.

33 pavyzdyje, kaip jau minėta analizuojant 5 pavyzdį, vokiečių kalbos žodis *Luftwaffe* gali būti nesuprastas teksto OK skaitytojo, bet, kita vertus, Italijoje šiuo žodžiu įvardijama gerai žinoma realija. Teksto VK skaitytojui šis žodis taip pat gali būti nesuprantamas, o ir realija mažiau žinoma, todėl šiuo atveju vertėjos pastaba išnašoje pateisinama.

Nagrinėjant intratekstinių komentarų vertimą pastebėta, kad jeigu tekste OK greta svetimžodžio pateikiamas intratekstinis komentaras, jis visuomet išlaikomas ir tekste VK, pavyzdžiui:

- 34) Un tale, un sefardita, venuto chissà come da Sarajevo, lo aveva chiamato in serbo jebi-veter, colui che fotte il vento (TOK, 12).

Vienas klajūnas, nežinia kokiais keliais atkakęs iš Sarajevo, praminė Šmuleką serbiškai – jebi veter, krušančiu vėją (TVK, 21).

Kadangi tekste OK pavartoto serbų kalbos posakio *jebi veter* reikšmė autoriaus paaiškinta, taip elgiasi ir vertėja.

Kaip jau minėta, kartais vertėja perteikdama ekstratekstinius autoriaus komentarus juos papildo (28 pavyzdys), bet nenustatyta atvejų, kai tekste VK būtų papildyti svetimžodžius aiškinantys intratekstiniai komentarai.

Atskira problema vertėjams – kai intarpai pateikiami ta kalba, į kurią verčiama, ir todėl šios kalbos žodžiai, nagrinėjamuoju atveju – lietuvių kalbos žodžiai, tekste OK ir tekste VK atlikti tų pačių funkcijų negali, pavyzdžiui:

- 35) Uno dei lituani borbottò “negalima” e qualcos’altro (negalima era la parola che sentivamo più frequente da quando i lituani erano arrivati in città, e che ora era autorevolmente sostituta dall’onnipresente verboten) (TOK, 73).

Vienas iš policininkų sumurmėjo: „Negalima“ (1) ir dar kažką („negalima“ buvo žodis, kurį dažniausiai tekdavo girdėti nuo tada, kai į miestą įžengė lietuviai, ir

kuris dabar autoritetingai pakeitė visagalią *verboten* (2). Vertėjos pastaba 1 išnašoje: Tekste šis žodis parašytas lietuviškai. Vertėjos pastaba 2 išnašoje: *Verboten* (vok.) – draudžiama. (TVK, 88).

Tekste OK lietuvių kalbos žodis atlieka įprastą svetimžodžio funkciją, nes lietuviškai prabyla veikėjas lietuvis, be to, autorius, pasitelkdamas vokiečių kalbos žodį *verboten*, paaiškina, ką reiškia lietuvių kalbos žodis *negalima*. Vertėja kartu su vertimu pateikė net du ekstratekstinius komentarus. Pirmojoje pastaboje vertėja nurodo, kad žodis „negalima“ tekste OK parašytas lietuvių kalba, tuo, matyt, norėdama pabrėžti, kad ir lietuvių kalbos žodžių jausa į OK tekstą. Antrojoje pastaboje vertėja paaiškina, ką reiškia žodis *verboten*. Tačiau šis žodis aiškus iš sakinio konteksto, taip pat šis žodis pakankamai žinomas ir teksto VK kultūroje, todėl abi pastabos gali būti laikomos perteiklinėmis, tuo labiau kad kitais panašiais atvejais, kai pavartojamas lietuviškas žodis, vertėja to nenurodo, pavyzdžiui:

- 36) Mio padre, pur essendo un insegnante, sapeva districarsi col dare e avere e si dichiarò ragioniere. Lo impiegarono alla Kailis, un grande laboratorio di pellicce (...) (TOK, 83).
Mano tėvui, pagal profesiją mokytojui, neblogai sekdavosi derėtis, tad nedelsdamas pasiskelbė esąs buhalteris. Jį įdarbino fabrike „Kailis“, didžiulėje vermachtą kailiniais aprūpinančioje įmonėje (TVK, 98).

Aptariant 9 pavyzdį nurodyta, kad tekste OK žodis *kailis* neišskirtas pasviruoju šriftu ir nepaaiškintas. Šiame pavyzdyje tekste VK vertėja nepateikia ekstratekstinio komentaro ir nepaaiškina, kad ir tekste OK žodis parašytas lietuvių kalba; atsižvelgdama į lietuvių kalbos įmonių pavadinimų rašybos taisykles, fabriko pavadinimą rašo kabutėse.

Pabaigoje aptarkime, kaip tekste OK įvardytas miestas, kuriame vyksta romano veiksmas, ir kaip šio miesto pavadinimas perteiktas tekste VK:

- 37) I tassì a Wilno non esistevano ancora (TOK, 12).
Tais laikais taksi Vilniuje dar nebuvo. Vertėjos pastaba išnašoje: Autorius visur rašo Wilno (TVK, 20).

Tekste OK autorius vartoja lenkišką Vilniaus miesto pavadinimą *Wilno*. Rinkdamasis lenkišką formą, autorius brėžia skirtį, siekdamas atskleisti to meto Vilniaus istorinę ir geopolitinę situaciją, kai tas pats miestas buvo vadinamas keliais būdais – lenkiškai *Wilno*, žydiškai *Wilna*, lietuviškai *Vilnius*. Tekste VK vertėja pateikia ekstratekstinį komentarą, kuriame nurodo, jog „autorius visur rašo *Wilno*“. Galima sutikti, kad ši vertėjos pastaba yra reikalinga ir padeda parodyti, kad rašytojas I. Argamantė kalba apie

lenkiškojo laikotarpio Vilnių ir pats būdamas lenkas Vilnių vadina taip, kaip tuo metu buvo įprasta, tačiau šiandien verčiamame tekste lenkiškas Vilniaus pavadinimas būtų nereikalinga istorinė realija.

Aptarus teorines prielaidas ir išanalizavus teksto OK ir teksto VK pavyzdžius, galima daryti tokias **išvadas**:

- Tekstas OK yra daugiakalbis, t. y. mišrus tekstas.
- Tekste OK įterpta vokiečių, hebrajų, jidiš, serbų, lotynų, lenkų ir lietuvių kalbos žodžių.
- Svetimžodžiai tekste OK pasitelkiami kaip kultūrinės nuorodos, siekiant pa-vaizduoti to meto daugiakultūrį ir daugiakalbį Vilnių ir jo visuomenę bei atskirų tautų asmenis, apibūdinti „savo“ ir „svetimo“ sambūvį ir sankirtas, atspindėti istorinę ir politinę situaciją.
- Tekste OK svetimžodžiai:
 - rašomi svetimos kalbos abėcėle, išskiriami pasviruoju šriftu, bet neaiškina-mi intratekstiniame arba ekstratekstiniame komentare;
 - rašomi svetimos kalbos abėcėle, bet neišskiriami pasviruoju šriftu ir neaiš-kinami intratekstiniame arba ekstratekstiniame komentare;
 - rašomi svetimos kalbos abėcėle, išskiriami pasviruoju šriftu ir pateikiamas intratekstinis komentaras;
 - rašomi svetimos kalbos abėcėle, išskiriami pasviruoju šriftu ir pateikiamas ekstratekstinis komentaras.
- Tekste VK svetimžodžiai perteikti tokiais būdais:
 - Tekste OK svetimos kalbos abėcėle, pasviruoju šriftu pateikti svetimžo-džiai, nepaaiškinti nei intratekstiniame, nei ekstratekstiniame komentare, tekste VK:
 - neadaptuojami grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai, pateikiami pasvi-ruoju šriftu ir paaiškinami pasitelkiant ekstratekstinį komentarą. Tekste VK svetimžodžius pateikdama pasviruoju šriftu ir jų neversdama vertėja tekstą nutolina nuo VK kultūros, tai yra renkasi svetimiminimo strategiją, bet pateikdama ekstratekstinį komentarą, kuriame svetimžodžius išver-čia, jį priartina prie VK kultūros, tai yra renkasi savinimo strategiją;
 - adaptuojami grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai, pateikiami pasviruo-ju šriftu ir paaiškinami pasitelkiant ekstratekstinį komentarą;
 - adaptuojami grafiškai ir fonetiškai, bet morfologiškai neišforminami, pateikiami pasviruoju šriftu ir paaiškinami pasitelkiant ekstratekstinį komentarą.

- Tekste OK svetimos kalbos abėcėle ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai, greta kurių pateiktas intratekstinis komentaras, tekste VK pateikiami pasviruoju šriftu, išlaikant intratekstinį komentarą ir jį išverčiant.
- Tekste OK svetimos kalbos abėcėle ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai, greta kurių pateiktas ekstratekstinis komentaras, tekste VK pateikiami pasviruoju šriftu, išlaikant ekstratekstinį komentarą ir jį išverčiant. Kartais ekstratekstinis komentaras papildomas tekste OK nesančia informacija.
- Tekste OK svetimos kalbos abėcėle pateikti svetimžodžiai, neišskirti pasviruoju šriftu ir nepaaiškinti intratekstiniam arba ekstratekstiniam komentaram, tekste VK išskiriami pasviruoju šriftu ir paaiškinami pasitelkiant ekstratekstinį komentarą.
- Tekste OK svetimos kalbos abėcėle ir pasviruoju šriftu pateikti svetimžodžiai tekste VK grafiškai, fonetiškai ir morfologiškai adaptuojami, nepateikiami pasviruoju šriftu ir nepaaiškinami nei intratekstiniam, nei ekstratekstiniam komentaram.
- Tas pats svetimžodis tekste VK aiškinamas tik vieną kartą, tai yra kai jis tekste OK pavartojamas pirmą kartą.

Verta pridurti, kad perteikdami svetimžodžius tekste VK vertėjai turėtų atsižvelgti į grožiniame tekste esančių svetimžodžių funkcijas, grafinį pateikimą, įvertinti, kiek vieną ar kitą kalbą moka teksto VK skaitytojai; išlaikyti autoriaus intratekstinius ir ekstratekstinius komentarus; nuosekliai laikytis pasirinkto vertimo būdo, net jei tekstas OK yra nenuoseklus, nes, kaip teigė U. Eco, „jei verčiame *blogai* [šiuo atveju – nenuosekliai] parašytą kūrinį, tegul jis toks ir lieka, kad skaitytojas, į kurio kalbą išverstas šis kūrinys, sužinotų, kaip autorius rašė (Eco 2003, 118). Taigi teksto OK nenuoseklumą reikėtų perteikti tekste VK nuosekliai. Kita vertus, vertėjas taip pat turi būti nuoseklus vertimo teksto atžvilgiu. Jeigu autoriui leistinas įvairavimas, vertėjui jis leistinas tik tiek, kiek nenuoseklus yra pats autorius, o dėl vertimo pasirinkimų būtina apsispręsti ir jų laikytis. Nagrinėjamu atveju svetimžodžiai perteikiami įvairiai, vieno ar kito jų vertimo būdo nesilaikoma.

ŠALTINIAI

- Argamante I. *Gerico 1941. Storie di ghetto e dintorni*. Torino: Bollati Boringhieri, 2010.
- Argamante I. *Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto istorijos*. Vilnius: „Aukso žuvys“, 2014 (iš italų k. vertė Toma Gudelytė).

LITERATŪRA

- Diadori P. 2012. *Teoria e tecnica della traduzione. Strategie, testi e contesti*. Milano: Mondadori.
- Diadori P. 2003. Doppiaggio, sottotitoli e fenomeni di code-switching e code-mixing: la traduzione dei testi mistilingui. *Italica*. Vol. 80. No. 4. 531–541.
- Eco U. 2003. *Dire quasi la stessa cosa. Esperienze di traduzione*. Milano: Bompiani.
- Faini P. 2012. *Tradurre. Manuale teorico e pratico*. Roma: Carocci editore.
- Lepschy G. 2009. *Tradurre e traducibilità*. Milano: Nino Aragno Editore.
- Magnani I. 2004. Conflitti e ibridazioni nei dialoghi della memoria di Roberto Raschella. *Actas XXII*. Priegai per internetą: http://cvc.cervantes.es/literatura/aispi/pdf/19/i_22.pdf [žiūrėta 2017-09-10].
- Morini A. 2007. *La traduzione. Teorie, strumenti, pratiche*. Milano: Sironi Editore.
- Newmark P. 1988. *La traduzione. Problemi e metodi*. Milano: Garzanti.
- Osimo B. *Corso di traduzione*: <http://courses.logos.it/IT/>.
- Osimo B. 2004. *Manuale del traduttore*. Milano: Hoepli.
- Pažūsis L. 2014. *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Salmon L. 2003. *Teoria della traduzione. Una riflessione critica dalle premesse teoriche alla pratica concreta*. Milano: Antonio Vallardi Editore.
- Zaccaria P. 2004. *La lingua che ospita*. Roma: Meltemi.
- Venuti L. 2001. Strategies of translation. Baker M. (Ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, 240–244.
- <http://auksozuvys.lt/knyga/igor-argamante-jerichas-1941-metais-vilniaus-geto-istorijos>.

TRANSFER OF FOREIGNISMS IN TRANSLATIONS OF FICTION/ IN FICTION TRANSLATION. A CASE STUDY

RASA KLIOŠTORAITYTĖ

S u m m a r y

Foreignisms are used in fiction for different purposes and perform different functions. Translators of fiction from one language and culture into another have to make certain decisions as to how to render these words and phrases into the Target Text, in order to retain the functions they serve in the Source Text and keep the reader in the know of their meaning. The article gives a picture of how foreignisms are approached by Italian researchers, especially as regards their functions in the text. A case study is based on the analysis of the use of foreignisms in the book *Gerico 1941. Storie di ghetto e dintorni* (2010) by Igor Argamente, an Italian writer of Polish origin, born in Vilnius, Lithuania, and its translation into Lithuanian (*Jerichas 1941 metais. Vilniaus geto istorijos*), translated from the Italian by Toma Gudelytė (2014). The study has revealed that the author was not consistent in using foreignisms in his text, choosing different ways of their presentation. The translator has followed his technique in the majority of cases, transferring foreignisms into the target text with the help of graphical, phonetical and morphological adaptation; in other cases graphical and phonetic adaptation was employed, but morphologically they remained unchanged. The third option was not to adapt these words or phrases at all, but explain them in intratextual (next to the word/phrase used) or extratextual commentaries (in footnotes), which means that there is no single way of presenting foreignisms either in the Source Text or in the Target text. However, following Umberto Eco, the translator should follow the ways the author chose and not to embellish the Target Text, but should also be consistent in his/her own strategy in those cases where the choice is that of the translator and be consistent throughout the translation.